

עדנה גורני

עורכת מדור שירת הסביבה

ציטוט מומלץ

גורני ע. 2024. תום התמר / הדר לוטן.
לוטן. אקולוגיה וסביבה 15(2).

2023 | צילום: מאיה מימוני

תום התמר / הדר לוטן

15 באוגוסט, 2024

גיליון קיץ 2024 / כרך 15(2)

שירת הסביבה

לעצי הדקל בנחל צין

אנחנו פליטי השבט האחרון

של נאות המדבר

מדברים בלשון השלום הנדחת –

גונעים לאט

בתרעלת המלח.

שרשים עמקים מחברים בינינו

עד לנקדה אחת.

אם תחפרו עמק מספיק יתגלה

סבך ידינו האוחזות זו בזו

לברכת המזון האחרונה.

בטרם יחלחל זרם המות, כפותינו

מניפות תפלה, מסוככות על גלעין

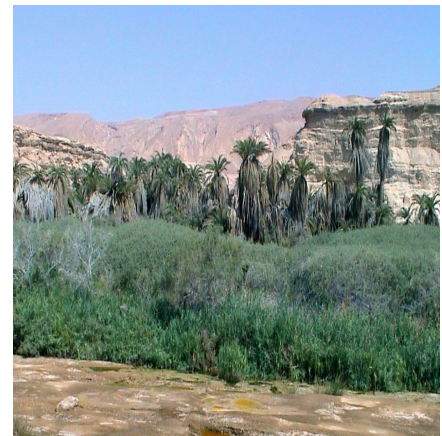
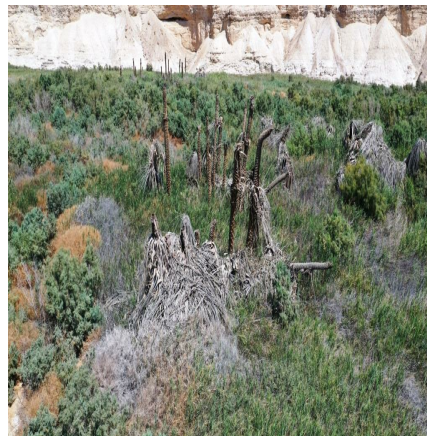
מתק הפרי והמעין.

זו השפה שתאבד עמנו

השיר כלול בספר *עין תחת עין* שעתיד לראות אור בסדרת טקסטורה, הוצאת פרדס.

בין המילים

בקריאת כותרת השיר 'תום התמר' וההקדשה 'לעצי הדקל בנחל צין', אפשר לחשוב כי השיר יעסוק בתמימותם של עצי תמר. המשך השיר מבהיר מיד משמעות אחרת למילה תום – סוף. על עצי התמר, "פְּלִיטֵי הַשֵּׁבֶט הָאֶמְרוֹן / שֶׁל נְאוֹת הַמִּדְבָּר", מרחפת סכנת כליה בשל הרעלת מלח מתמשכת. השורש הלשוני המשותף לתום ולתמימות גורם לקורא להתנדנד בין שתי המשמעויות או לאמץ את שתיהן. בשורות הבאות מזכירה לנו המשוררת גם את הקשר בין מדבר לבין דיבור: עצים מְדַבְּרִים שנותרו לפליטה בנאות מְדַבְּר. ספר במדבר נפתח במילים: "וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבָּר סִינִי". מדבר נקרא כך כי אליו מובילים או נוהגים את הצאן. בעברית של חז"ל מופיעה המילה דְּבַר – רועה העדר, מנהיג. המשוררת מעניקה את זכות הדיבור לעצים הגוועים לאט – הם הם המנהיגים שמדברים, שיודעים את סוד הקיום – הם מחוברים בשורשים עמוקים, ידיים שאוחזות זו בזו וכפותיהם מסוככות על גִּלְעָיִן מְתֵק הַפָּרִי וְהַמֶּעֵין, לוז החיים.

עין צין בשנות ה-80 | צילום: אמנון לבנה (בוצי) | עין עקרבים, 2022 | צילום: רועי גלילי

עד שנות ה-80 היו עין צין ועין עקרבים מנאות המדבר הגדולות בישראל, ובהן מעיינות ומגוון בעלי חיים וצמחים, לרבות מאות עצי תמר עתיקים במיוחד. מפעל הפוספטים של כיל רותם, הממוקם בבקעת צין ליד אותם מעיינות, גרם במשך עשרות שנים לזיהום מקורות המים. פרופ' דרור אבישר, מומחה להידרוכימיה מאוניברסיטת תל אביב, קבע כי "הזיהום בעין צין, בעין עקרבים ובגבי שיש נגרם עקב דליפות השפכים ממפעל הפוספטים בצין, וכי חלחול של שפכי מפעל הפוספט בצין [...] לא רק שגרם לזיהום המעינות [...] אלא גם גרם לזיהום ולהמלחת האקוויפר"^[1]. בספטמבר 2020 הגישו ארבעה אזרחים מסורים ואמיצים – רועי גלילי, דורית אביהר, ליאורה אמיתי ועומרי שקוטאי – בקשה לאישור תביעה ייצוגית נגד חברת רותם אמפרט, כיל וארבעה מנהלים^[2]. נטען כי הזיהום נמשך כ-40 שנה בידיעת כל הרשויות מבלי שהן פעלו נגד החברה ומנהליה. כמו כן צוין בתביעה שפעילות הכרייה, החציבה ובניית מאגרי השפכים נעשו ללא רישיון עסק וללא היתר בנייה^[3]. לפי רשות הטבע והגנים^[4] הזיהום המתמשך "גרם לפגיעה באיכות מי הנביעות, להידרדרות המערכת האקולוגית ולפגיעה בחי, בצומח במעינות ובסביבתם הקרובה". ביוני 2022 החלה הרשות להשקות את העצים ששרדו, שמונה בעין צין ושמונה בעין עקרבים, במים שפירים שמובלים למקום במכליות. כמו כן נאספו זרעים, ומתבצע מחקר על הייחודיות הגנטית של עצי התמר. שופטת העליון ענת ברון, ציינה בפסק דין מאוקטובר 2023, כי "זיהום סביבתי [...] לא פעם מתאפיין בגילוי מאוחר של הנזק בשל 'תקופת חביון' ממושכת. החומרים המזהמים עלולים להמשיך ולחלחל אל תוך הקרקע במשך שנים רבות לאחר שכבר הופסקה הזרמתם מן המפעל, ולגרום עוד ועוד נזקים". השופטת אף הקדישה פסקה ארוכה למחויבות שלנו לדורות הבאים ולכשל המובנה "מכך שהקולות והאינטרסים של הדורות הבאים לא נשמעים ולא מיוצגים בבית המשפט"^[5]. במסגרת המשפט מתקיים בימים אלה הליך גישור, שמטרתו להביא לכך שהחברה המזהמת תממן תהליך ניקוי ושיקום עד להחזרת המצב האקולוגי לקדמותו.

המשוררת והאומנית דר לוטן מזכירה לנו שגם הקולות והאינטרסים של הטבע שנפגע אינם מיוצגים בבתי המשפט. ולא פחות חשוב – הפגיעה בטבע פוגעת גם בנו, הן בשל הנזקים הבריאותיים של זיהומים סביבתיים הן בשל הנזקים הנפשיים. אנחנו מפתחים קהות חושים ואדישות לגבי מה שקורה לטבע, לעצמנו ולזולתנו ולשפה שהולכת לאבדון. מה מרגישים עצים וחיות בזמן הכחדה – את זאת לא נדע, אבל כשימותו העצים, יאבדו מתק הפרי ומתק מי המעיין, ויחד איתם תאבד השפה שהפכה נידחת – לשון השלום עם היקום ועם כל תושביו ויציריו.

מקורות

1. אשכנזי ש. 2022. [תקדימי: תביעה ייצוגית נגד כיל, בלי להסתכן בתביעת נגד של מיליונים](#). גלובס. 9 בינואר.
2. גורלי מ. 2023. [ביהמ"ש קבע: המזהם ישלם – גם על נזקי העתיד](#). כלכליסט. 24 בדצמבר.
3. קוריאל א. 2022. [נציגת המשרד להגנת הסביבה העידה בתביעה נגד כי"ל: "לא יודעת, לא בדקתי"](#). Ynet. 10 במרץ.
4. רשות הטבע והגנים. 2022. [החלה השקיית הדקלים](#). 15 ביוני.

מקורות

1. אשכנזי ש. 2022. [תקדימי: תביעה ייצוגית נגד כיל, בלי להסתכן בתביעת נגד של מיליונים](#). גלובס. 9 בינואר.
2. גורלי מ. 2023. [ביהמ"ש קבע: המזהם ישלם – גם על נזקי העתיד](#). כלכליסט. 24 בדצמבר.
3. קוריאל א. 2022. [נציגת המשרד להגנת הסביבה העידה בתביעה נגד כי"ל: "לא יודעת, לא בדקתי"](#). Ynet. 10 במרץ.
4. רשות הטבע והגנים. 2022. [החלה השקיית הדקלים](#). 15 ביוני.